

We Accepted The Rulings Of Maran Part 2

A class by Rabbi Yonatan Y. Halevy

Maran's Relationship with Mabit

4 מרן על המבי"ט – שו"ת מבי"ט (ח"א, קי, נא ע"ג)

על מי שיש לו חזקת שימוש שטיחת בגדי [ם] וכיבוס וטיוול בגג חברו... ושאלתי את פי החכ"ם [ה"ר יוסף קארו יצ"ו מה דעתו בזה והשיב לי דבר זה לשונו... אשרי הדור שכ"ת שרוי בתוכו יהי רצון שלא יהא הדור יתו' [ם] ממך ויאריך ה' ימי צבאך כחפץ הצעיר יוסף קארו.

5 המבי"ט על מרן - שו"ת מבי"ט (ח"ב, ספירה שניה, קו, קמט ע"ג)

גם מהר"י יוסף קארו נר"ו חזק ואמץ כל טענותיו עד כי לא הניחו שום מקום להתגדר בו בהיו' [ת] דבר פשוט הכפל בו יהיה מותר...

6 שו"ת רי"ק על אה"ע (דיני כתובות, ג, מ ע"א)

...את הדברים האלה כתבתי בדרך נושא ונותן ומתווכח מנחה היא שלוחה אליך השר מזמרת תוכח' [ה] מגולה מאהבה מסותר' [ה] וחי אהבה כי בושתי מדבריך ולא הראיתי דבריך לשום אדם ולכך לא רציתי שיועתקו דברי אלה ע"י סופר כדי שלא ישמע בחוץ שיש בינינו שום דבר של מחלוק' [ת] ח"ו...

7 שו"ת מבי"ט (ח"א, קנג, עד ע"ב)

נדבות פי רצי' ואני מבי"ט הייתי וחושב בין תבין את אשר לפניך הטעמים העירומים עור ובשר תלבישם ובעצמות הראיות והמופת' [ם] תסוככם... כי אני דל והלך ואיני בז לכל אדם ואל זה אבי"ט אל עני ונכה רוח כ"ש לאיש חכם וישר כמוך, גם כי בעניני נטית מזדך היוש' [ר] ולא חשדתיך היותך... (ראה סי' רמג. דברי מרן על פסק מהר"ש י' וירגה)

Background

1 החיד"א – שם הגדולים – מערכת ספרים, אות ב, סימן נט

ובאותו הדור היו נמשכים שלושה רבנים ראויים לזה, והם הרב מהר"ר יוסף טאיטאצאק, והרב מרן והרב מהריב"ל וכל אחד מהם היה ראוי למלאכה זו; והסכימו מן השמים ותינתן דת על ידי מרן הקדוש מפני ענוותנותו היתרה.

Maran's Generation

2 שם

שמעתי שכאשר יצא לאור ספר בית יוסף אמר הרב מהריב"ל שספר זה ממעט הבקיאיות וגזר על תלמידיו שלא ילמדו בו... יום אחד למדו דין והרב (מהריב"ל) טרח ולא מצא... נראה מן השמים רוצים שספר בית יוסף יתפשט בעולם, לכו חזו, ובפתחם מצאו איה מקום הדין בש"ס והתיר להם הגזרה.

3 הרב יוסף בן דוד אבן – שו"ת מהר"י בן לב (ח"ב סימן יג)

ולפי מה ששמעתי מפי הגדולים בסלוניקי נהגו להקל אף כי רוב הדברים של איסור והיתר נהגו על פי הרא"ש כי הוא אחרון הפוסקים שבספרד מכל מקום בנדון הלז נהגו כדברי הרב האלפסי רוב הפוסקים שנמשכו אחריו. גם בקושטאנדינה [קונסטנטינופול] כפי מה שראיתי מתוך פסק הרא"ם ז"ל לא נהגו להחמיר לפי שהוא ז"ל כתב שבמקנאשיאה [מקנס] שכל הקהלות אשר שם היו ספרדים היה להם להחמיר כסברת הרא"ש כי הוא ז"ל היה הרב שבספרד וכולם היו תלמידיו ומסתמא קיימו וקיבלו עליהם פסקיו כנראה מדבריו שבקושטאנדינה נהגו שלא להחמיר גם בסלוניקי נהגו להקל וכדכתבין.

8) שו"ת מבי"ט (ח"א, רצ, קמג ע"א)

...ה"ר יוסף נר"ו ארוכה בכמות ואיכות סוגרת ומסוגר' [ת] כרמון מלה תלונות אוגרת וחוגרת ראשונות ואחרונות השמע' [ת] חדשות גם ישנות זכרת ועלי קול הרמת ומפני היות מדתי ידועה... גם עם היותי זכאי לעין כל איני מאריך במקו' [ם] שאמרו לקצר והו' [א] המחלוק' [ת] לכן אני משיב בקצרה... והתבוננתי על כל מה שכתבת וראיתי שמאלך דוחה ומקטנת זלזולי כתבך וימינך מקרב' [ת] ומגדלת זלזולי כתבי ומטובת מדותיך אמרת כי לפניך מן השורה ושאלת מחילה וכפרה ואני אפילו לפי דעתי שהקלת בי יותר מדאי אני מוחל למיחל מחיל' [ה] מחול לך וה' ימחול לך ולא יחשב לך לעון מה שנצטערת בדברך...

9) שו"ת מבי"ט (ח"ב, קעג, פא ע"א)

השגות הרב מוהרי"ק על פסק הרב המבי"ט. מאחר שהוברנו שלשתינו לדייני' [ם] מי התיר לשום חכם לומר לבעל דין אני מזכה אותך וכל שכן לתת בידו פסק, היה לו להווע' [ד] עמנו יחד ולשאת ולתת בדין ומה שיעלה על פי הרוב יאמר בשם כולם...

10) מרן – אבקת רוכל (ז, יב ע"ד)

בהיות כי בימים הראשונים אשר היו טובים מאלה לא ראינו מי שתבע לב"ד שדנהו הורוני מהיכן דנתוני ואם במקרה איזה פעם היה נמצא איזה אדם שהיה תובע שהיו גוערים בו. ועתה אירע מעשה שלמדו לבעל דין לתבוע כן מב"ד חשוב מומחין לרבים וממונים לשפוט את העיר... ונמצא מי שהחזיק בידו לומר שהדין עמו... והנה בזמן הזה ב"ד העיר הזאת מומחה לרבים וגדול בחכמה ובמנין מכל המקומות ששמענו שומעם ומארבע כנפות הארץ יריצו להם שאלותם ואחר דברי תשובתם לא ישובו...

עמל הוא בעיני ללכת בדרך זו שבררת כי אין אלו אלא מעשה נערות ואיבוד זמן להתווכח עם המכחיש הדברים הגלויים לרואי השמש ומ"מ מפני שחששתי פן תתפאר עלי הוכרתי לצאת ממחיצתי ללכת בדרך לא נסיתי והשבתי לך פעמים שלש ומעתה אם תוסיף לכתוב לא תקוה ממני שהוסיף (!) להשיבך עוד תחילת דברי פיך כבר נצחתי אותך כו' כמה גדול כחך בניצוח להתהלל במתת שקר ותלעג ואין מכלים וזה דרכך מימי קדם להעמיד העולה על רוחך נגד כל חכמי ישר' [אל]...

רק כי אתה רוצה להתייגר בפני עמי הארץ להראות שאתה גדול מאיתי...

פנית לשלוח פתקאות להתלות בהבלי השוא אשר לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה כי כן דרך המתעקשים... הן אלה קצות דרכי רוב דיניך כמו שמפורסם אפי' [לו] לתינוקות שבערסא שכשחפצך לזכות את מי שהוא חייב בדין אתה אומר כיוצא בדברים הללו וע"י כך נוטל קנין משניהם לעשות פשרה ביניהם כמו שיראה לך וזה גזל גמור כמפורסם והנה תשובתך נשאר מעל והתיירותך והתרגזך ושאוניך נסוגו אחור ושתיקותך היה יפה לך מדיבורך ומי יתן החרש תחריש ותחשב לך לחכמה...

שכן עמי הארץ מדברים נגד טיב השיפוט, על הטיית משפט, "הני רבנן דדברי תורה בידם כחומר ביד היוצר אל כל אשר יחפוץ יטנו" ונמצא שם שמים מתחלל...

11) שו"ת רי"ק על אה"ע (דיני כתובות, יד)

אח וגביר החכם השלם נר"ו אחרי דרשת השלום ראיתי כתב כ"ת שנית על דבר האישי האשכנזי שרצה לישא אשה על אשתו וקצת חכמים עכבו בידו מפני תקנת רבינו גרשום והארכת בכתבך...". סמוך לסוף תשובתו כתב: "ולענין מה שנגע בכבודי חנני ה' מדה שאיני מקפיד לכבודי אך כבוד התור' [ה] איני רשאי ומה גם לבחורים הנדברי' [ם] כי זה אומר בכה וזה אומר בכה... ומענין מה שנגע בכבוד ספרי לא אחוש כי אם יגנהו לא יגוני' [ה] ואם ישבחהו לא ישובה כי האמת עד לעצמו ונכרים דברי אמת. עד כה דברתי תוכח' [ת] מגול' [ה] מאהב' [ה] מסותרת ועת' [ה] אשוב אתפלא כי מי הוציאו להחכם הזה ממחיצתו כי ידעתיו כי מנע' [ר] ריו בעל מוסר ובעל מדות טובו' [ת] שונא המחלוק' [ת] ואוהב השלום ומה גם עת' [ה] כי גם שב גם ישיש... חוסו על כבוד תורתו וזקנתו...

12) שו"ת רי"ק על אה"ע (דין מים שאין להם סוף)

[על תשובת מרן שהותירה עגונה, השיב מבי"ט בהתר "תשובת המבי"ט להתיר] על דבר העגונה אשר התרתי ועל פי התרתי נתקדשה... תושבתי על המבי"ט לאסור. באמת אלו דברים שאין להם שיעור... כמה גדול כח הניצוח שהביאו להכחיש הדבר הידוע ומפורסם שחכם קהלו אמר לו... ודחקו כח הניצוח להוציאו ממחיצתו להכנס בגבול שאינו שלו כי האישי והאשה אינם מקהלו ובא ביד

רמה ובזרוע לסתור דברי בני דיני האיש והאשה ולפרוץ את אשר גדרו...

13 שו"ת המבני"ט (ח"א, קפט, צ ע"ג)

על מה שהוריתי התר באשה עגונה זה שנים ... והחכ"ם] ה"ר יוסף יצ"ו חלק עלי ולא היה רע בעיני כי אם מה שחלק על ה"ר אליעזר ועל ה"ר אברהם ב"ר משה המסייעו ואמר על א' מהם שדבריו בטלי"ם] ושאיין ראוי להעלותם על לב ויותר מזה ועל האחר אמר שדבריו תמוהי"ם] והחשיבם לאפס ותוהו...

14 שו"ת המבני"ט (ח"ב, קצד, פח ע"ג)

זה כמה שנים כתבתי היתר על מה שאסר החכם כמה"ר יוסף קארו נר"ו הבהמות שנמצא בבני מעים בהרות אדומות מצד שאוכלות עשב הנקרא חלתית ... ועם כל זה הנהיג הוא ולימד לבודקים שיטריפו הבהמות... ומפני השלום שתקתי כל אלו השנים ....

15 שו"ת המבני"ט (א, קנו, עה ע"ג)

כתב החכם הרב כה"ר יוסף קארו יצ"ו שראה מה שחלקתי עליו במה שאסר זה ח' ימים... ואמר כי לא נזכרתי ממה ששנינו חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר ואני אומר לא נזכרתי שהיא משנה... כמו שחשב החכם יצ"ו ואישתמיט מינייה המשניות השגורות בפיו... ולענין מה שהשיג על שהתירי מה שאסר הוא, כבר כתבתי... ונראה לי שאין זה בכלל אין חברו רשאי להתי"ר] דמשו"ם] כבודו די לא נתיר אותה בהמה ממש...

16 שו"ת המבני"ט (ח"ב סימן מו)

ולא נשאר לחכם הרב יוסף יצ"ו על מה שיסמוך, וכי ניים ושכיב אמרה, ותלמידיו אינם כדאים לתזק דבריו, אם לא דעמדו מעצמם ואחד מהם טעה שהיה מספיק לומר עליו "מי יבוא אחרי המלך" ולא יאמר "המלך הקדוש". כי גם שכינו "מורא רבך כמורא שמים", כמורא ולא המורא עצמו אלא טפל לו, כמו

שכתוב: "את ה' אלקיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים. ו"מלך" יכול להאמר על תלמיד חכם, מאן מלכי רבנן, ו"קדוש" לא יאמר אלא על רבינו הקדוש שלא הניח ידו תחת אבנטו, אבל "מלך הקדוש" לא נאמר אלא על הקב"ה ובימים הנוראים. והיה ראוי שהוא יחוש לעצמו כשראה ששיבחוהו יותר מדאי, שכשם שנפרעים מן המשובחים במדת החונף כן נפרעים מן המשובחים, וכמו שאמרו כשם שנפרעים מן העובדים וכו'.

Maran As Another Pillar

17 הרב המני"ח (משה חגיז) – שו"ת הלכות קטנות (סי' קפב)

אמר המני"ח כך מקובלני ממרי הרב מר זקני ז"ל [מהר"ם גלאנטי, תלמידו המוסמך של מרן] כי בכל תחום ארץ ישראל אין לומר קים לי נגד הרמב"ם ומוהר"י קארו ועל ראשם פ' רש"י ז"ל [אולי צ"ל רא"ש], אשר הם המה אשר קיבלו עליהם ועל זרעם אחריהם אבותינו ואבות אבותינו גם בכל ערי ביסתן ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע וכל חד מינייהו אפילו באלף לא בטיל. ולקבלת סברת הרמב"ם יש רמז ב"בדק הבית" עיין שם.

ומפיו שמעתי שבזמנו חזרו גאוני צפת ת"ו בחברת גאוני עיר הקודש ת"ו, וחידשו תוקף הסכמה זו וקבלתה דלא יאמר אדם לחבירו קים לי נגד שום אחד מהנזכרים, וכן היה נזהר ומזהיר, ודבר זה גלוי ומפורסם לרבים.

אלא שבעוונותינו כשרבו בעלי ההוראה בנפש רחבת ידים פשו להו טובא המורים כסברת היחיד מהפוסקים האחרונים כיוון שהובא בדפוס. כי באמת עונשיה מסתייה אם יבטל דברי אחד מעמודי ההוראה הנזכרים על פי סברת היחיד אם לא שהיחיד הזה יהיה מפורסם בראיות ודבריו שכל חכמי הדור יסכימו כמותו מחמת עומק פלפולו וראיותיו כי היכי דימטי ליה שיבא מכשורא.

18 דרכי משה – הקדמה

וכדו. ומה אוסיף בשבחו לכבדו, מאחר דכל מה דאת משבח ליה את מגנה במעשה ידו, יברכהו השם בנפשו ומאודו. ובהיות כי אחר השבח ראוי להיות התפלה, על כן אתפלל אל ה' על העתיד להאריך ימי מורנו ורבינו, נשיא א-להים בתוכנו, ושנותיו בטוב ובנעימים לבלות עד בשוב ה' שיבת ציון יראו עיניו ועינינו... והנה חלילה להמרות דברי מעלת כבוד תורה דמר וכל החולק עליו כחולק על השכינה.

כי דברי נגד החכם הנ"ל כאין נחשבו. ושרגא בטיהרא מאי מהני? וכפיס מעץ יבש כמוני מה יענה? כי בידיעתו הכוללת הקיף הכל. וה' ברך אותו בכל. דבר אחד ממנו לא נפל מכל.

19 שו"ת הרמ"א – סימן מח

באתי להשיב מפני הכבוד לדברי הגאון הגדול מורינו ורבינו יוסף קאר"ר יצ"ו, אשר מימיו אנו שותים מקנקנו

Other Reactions To Maran In Ashkenaz

24 הגאון יעב"ץ – שאלת יעב"ץ ח"א (סי' עה)

ואחרי ששני המאורות הגדולים הב"י והרמ"א פסקו כן, מי יבוא אחריהם, ואין אחריות האחרונים עלינו, ואין לנו לזוז מפסקי הש"ע שהם הלכות קבועות לכל ישראל, והפורש מהם כפורש מן החיים.

25 שו"ת בית אפרים (חיו"ד ס"ס עה)

וחלילה לנו לזוז כל שהוא מפסקי השלחן ערוך, וכמו שכתב כיו"ב הרמב"ן (בכתובות נ"ד). שאע"פ שאנו מדמין אנו נותנים ראשינו תחת כפות רגלי הראשונים.

26 חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' קב)

ונמצא שדברי הב"י מכוונים בשני ספריו, ואם אולי הב"י לא כיון לכך, מ"מ הא-להים אנה לידו להמתיק הדבר בלשון קולמוסו הטהור, שיהיה אותו צדיק ניצל משגיאה, כי כן ארחות נותן התורה ית"ש עם כל העוסקים בתורתו לשמה, להכחיד תחת קולמוסם לשומרם משגיאות, לבל תצא תקלה מתחת ידם.

27 גאוני פרנקפורט (חברי ביה"ד בזמן הנודע ביהודה, בענין הגט מקליווא) – תשובה שהובאה בספר אהל אברהם

(דף יז סע"א) ובשו"ת מטה לוי ח"א (עמוד עה)

והנה בזמן הזה אנו רואים בתשובות חכמי זמנינו שדרכם לפלפל בדברי חידודים ופונים אחר מחברי שו"ת אחרונים, ואינם שמים על לב דברי הטור והש"ע אשר אנו מחוייבים שלא לנטות מדבריהם ימין ושמאל, מאחר שכבר נתפשטה הוראתם בכל העולם,

20 הרב ירוחם יהודה ליב פרלמן "הגדול ממינסק"

– שו"ת אור גדול (סימן כז)

דאף שהבית יוסף לא כיון לזה ולא ידע מהפוסקים האוסרים, שהרי לא הביאם ביתה יוסף, עם כל זה רוח ה' נוססה אצל הרב המשביר לכל בית ישראל, לכיון להלכה אף שלא כיון לזה.

21 הרב צדוק הכהן מלובלין – מחשבות חרוץ (דף

ג' ע"ג)

ובכתב מיד ה' עליו השכיל בחיבור השלחן ערוך והגהותיו שנתקבלו לספר פסק בכל ישראל בדורותינו, כלל משפטי התורה, ובודאי לא באו במקרה, והש"ת שלח את רוחו עליהם להיות כל דבריהם מכוונים גם מה שלא כיוונו הם, כי לא יעזוב ה' את חסידיו. ובפרט בענין חיבור כזה שנתקבל בכלל ישראל. והוא כח החכמים דעדיפי מנביאי.

22 שם (דף נ"ז ע"ב)

מאחר והשלחן ערוך נתקבל בכל בית ישראל, ודאי רוח ה' דיבר בו, והכל בכתב מיד ה' עליו השכיל, אף מה שהוא לא כיון לזה כלל.

23 הרב אברהם דוד מבוטשאטש – אשל אברהם

(ר"ס רפה)

ומהסדר שכתב מרן השלחן ערוך ניתן ללמוד וכו'. וידוע מה שכתב בסידור של היעב"ץ, שהשלחן ערוך ברוח הקודש נתחבר.

ודברי הבל להכריע בין הראשונים, כי מה נדע אנחנו ולא ידעו הם, ואין לנו אלא לסור למשמעתם של רבותינו בעלי הש"ע.

29 הרב נחמן מברסלב – שיח שרפי קודש (א) – קל"א

כְּשֶׁשָׁאֵל פֶּעַם אֶחָד מֵאַנְ"שׁ אֶת רַבְּנוֹ, שְׂפִירְשׁ לוֹ דָּבָר בְּסִפֵּר "לְקוּטֵי מוֹהָר"ו", לֹא עָנָהוּ רַבְּנוֹ כְּלוּם, רַק אָמַר לוֹ: "כֹּחַ הַנֶּהָר לְקַמֵּט אֶת סִפְרֵי כְּפֵי רְצוֹנָהּ (לומר בו פְּרוּשִׁים כְּלַבָּר), אִוְלָם אֵל תִּפְגַּע בְּסַעֲרָה קָטָן שֶׁבְּשִׁלְחָן עָרוּף!" "קַעֲנֶסֶט קִנְיִיטְשׁוֹן מִיַּיִן סִפֵּר וּוִי אָזוּי דוּ ווִילְקֶסֶט, אָבְעֶר זָלְקֶסֶט גִּישֶׁט טְשֶׁעֶפֶען קִיין סַעֲרָה קָטָן פּוֹן שִׁלְחָן עָרוּף!"

וקבלו דבריהם כל עדת בני ישראל כהלכה למשה מסיני, ומה לנו לחפש בדברי הראשונים לאחר שבעלי השלחן ערוך עמדו עליהם ודחאום, וביררו ההלכה כשמלה וקבעו בש"ע הלכה ברורה, לעם סגולה, כה דרכינו אשר קיבלנו מרבינו הגאון בעל שב יעקב, והגאון בעל פני יהושע, אב"ד בקהלותינו, וכן מרן הגאב"ד רבי אברהם אבוש אב"ד קהלתינו, ששימש גדולי הדור, כולם לא נטו להורות נגד פסקי מרן הש"ע, ורק בדין שאינו מבורר בש"ע יש לעיין בפוסקים ואחרונים.

28 הרב חיים מצאנז – שו"ת דברי חיים ת"ב (חיו"ד סי' קז)

ואני אין דרכי לפלפל בדברי גדולי הראשונים איזו שיטה מהם עיקר להלכה, כי דבר זה לדעתי הוא גסות הרוח

Reactions To Maran In Yemen

מנהיגות הרמ"א (ר' משה איסרליש, המאה ה-16) שחיבר הגהות על השו"ע, ובכך הוא שינה את ייעודם של פסקי ר"י קארו ושימר את מורשתה הרוחנית ייחודית של יהדות אשכנז. הקבלה הצפתית אף היא חזרה לאשכנז, היא פירנסה את החסידות שנוסדה במאה ה-18 ודחקה את נוסח התפילה האשכנזי מפני הנוסח הספרדי בבתי-הכנסת החסידיים. מול השפעה זו עמדו מנהיגים כמו ר' משה סופר, ר' יחזקאל לנדא ועוד, כדי לבולמה.

כיוצא בזה התרחש בקרב יהדות תימן. תורה מצפת, בהלכה ובקבלה, הגיעה לתימן כבר במאה ה-16 והחלה לחדור לעולמה הרוחני של יהדות תימן, אלא שלא נשקפה סכנה מיידית לדחיקת המורשת הרוחנית התימנית המקורית מפני תורת א"י. השפעת צפת בתימן היתה איטית והדרגתית, ורק בסוף המאה ה-17 היא איימה לדחוק את מורשתה הרוחנית והייחודית של יהדות תימן - שכן, חכמים שנודעו כמי שנאבקו למען שימור מורשתה הרוחנית של יהדות תימן, ר' יהודה צעדי, ר' פנחס הכהן עראקי, ומהרי"ץ, כבר בצעירותם נהגו מנהיגים רבים לפי התורה הצפתית - אלמלי התעוררותם של כמה מחכמי תימן למאבק לבלימת ההשפעה הצפתית. יהדות תימן, שלא כיהדות אשכנז, לא היתה נוחה לקבל במהירות הלכה למעשה את תורת צפת ולכן לא פיתחה בהקדם (כמו הרמ"א באשכנז במאה ה-16) אמצעי הגנה לשימור מורשתה הרוחנית, ומשום

30 מנהיגותו הרוחנית של מהרי"ץ – הרב ד"ר רצון ערוסי

גדול האישים התורניים והמנהיג הבולט ביותר של יהדות תימן במאה ה-18 היה מהרי"ץ - מורנו הרב יחיא צאלח (צנעא התע"ה/1715-התקס"ה/1805). הוא שימש במשך 47 שנים כדיין, מהן 35 שנים כראב"ד, בבית-הדין בצנעא, שהיה המרכז הרוחני של כל יהדות תימן. מנהיגותו התורנית עמדה במרכז המאבק של יהדות תימן לשימור מורשתה הרוחנית הייחודית, שהיתה בעיקרה תלמודית רמבמ"ת מפני ההשפעה ההולכת וגוברת של תורת א"י מן המאה ה-16, בהלכה ובקבלה. והוא נודע כמי שבלם השפעה זו בתימן...

יש להקדים ולומר שתמורות רוחניות גדולות עברו על העולם היהודי מן המאה ה-16 ואילך בגין תורת א"י בהלכה ובקבלה שעוצבה באותה מאה, ומרכזה היה בצפת. תורה זו שינתה את תכניהן של הקהילות הספרדיות והמזרחיות. ספרי ההלכה של ר"י קארו, 'בית יוסף' ו'שולחן ערוך', דחקו את 'משנה תורה' לרמב"ם ו'ספר ההלכות' לרא"ש, כשם שהספרות הקבלית של האר"י ותלמידיו הלכה והתפשטה בקרבן. יהדות אשכנז מצאה את עצמה מתגוננת מפני ההשפעה הגורפת שיכלה להיות לספריו ההלכתיים של ר"י קארו על חכמיה, ובמרכז התגוננות זו עמדה

שלא התנגדה לקלוט את תורת צפת זו חדרה אט אט ובהדרגה. אפשר שאם ר' שלום עראקי, המנהיג המדיני של יהדות תימן בשליש השני של המאה ה-18, לא היה מתערב באופן פעיל למדי, ואפילו תוקפני, להחדרת תורת צפת לאורח חייה של יהדות זו, אפשר שהחמי תימן לא היו מתעוררים כלל למאבק, ותורת צפת היתה ממשיכה להתפשט יותר ויותר בתימן כמו בשאר קהילות ספרד והמזרח. אבל פעילותו והתערבותו של ר' שלום עראקי למען תורת צפת היו כנראה מופרזות והן שעוררו חכמים מתרדמתם לצאת למאבק לשימור מורשתה הרוחנית המקורית של יהדות תימן.

שלושה חכמים נודעו במאבק זה: ר' יהודה צעדי, ר' פנחס הכהן עראקי ומהרי"ץ. אמנם השניים הראשונים קדמו למהרי"ץ, והיו תקיפים ממנו במאבק, אך מהרי"ץ הוא שהצליח לבלום את ההשפעה הצפתית והוא שהצליח להטביע את חותמו על יהדות תימן מאותה תקופה ואילך. ר' יעקב ספיר, שביקר בתימן בשנת תרי"ט (1859), כתב על מהרי"ץ: "שנתקבלו הוראותיו בכל המדינה [תימן] (כמו הב"י והרמ"א זצ"ל)". מהרי"ץ זכה לכך, יותר מרבותיו, לא רק בזכות גדלותו התורנית אלא בזכות מנהיגותו. באותן נסיבות היתה מנהיגותו המתאימה ביותר. הוא ייזכר בתולדות יהדות תימן לא כמנהיג של מחאה, כפי שקרה לרבותיו ר' יהודה צעדי ור' פנחס הכהן עראקי, אלא כמנהיג שהטביע את חותמו על מורשתה הרוחנית - חותם של שימור הישן וקליטת החדש.

31 ש

אם נשאר בגדר דברי ספיר כדי לעמוד על ייחוד מנהיגותו של מהרי"ץ, ניתן לומר שהוא היה כרמ"א מבחינת המגמה וכר"י קארו מבחינת הדרך וההישגים. כמו רמ"א, מהרי"ץ לא רצה לראות בשו"ע של ר"י קארו ספר פסקים לכל בית ישראל. מבחינה זו הוא היה שונה מרב-חבירו, ר' דוד משרקי. מהרי"ץ, כמו רמ"א בתחום המורשת האשכנזית, שם לו למטרה להגן על מורשתה הרוחנית של יהדות תימן מפני השפעת השו"ע עליה. לדעתו גם ר"י קארו וגם הרמ"א כל אחד פסק הלכה לפי מנהגי אבותיו, ולכן גם הוא צריך לנהוג לפי מנהג אבותיו.

אולם הרמ"א פעל מיד עם הופעת השו"ע בעולם, ובעולמה של אשכנז בפרט (כבר במאה ה-16), לא כן מהרי"ץ, שהתעורר לפעול (רק במאה ה-18) רק לאחר שהשו"ע כבר חדר לתימן והשפיע עליה, ולאחר שהוא עצמו בצעירותו כבר הושפע ממנו. לכן, אף שהרמ"א ומהרי"ץ שווים במגמה הם שונים בדרך. הרמ"א אינו מתפשר עם ר"י קארו, אלא פועל במקביל. על כל הלכה של ר"י קארו שאינה תואמת את מנהג אשכנז, כתב רמ"א הגהה. לא כן מהרי"ץ. הוא נאלץ להתפשר. יש מנהגים שכבר נפוצו מאוד ולא היה מן התבונה לעוקרם, אילו עשה כן אפשר שהיה נכשל לגמרי. ומוטב היה לו למהרי"ץ להשפיע השפעה כלשהי מאשר לא להשפיע כלל, ובלבד להציל את אשר היה ניתן להציל. לכן הוא נקט דרך של פשרות, ומבחינה זו הוא היה דומה לר"י קארו שנהג גם כן בפשרות.

32 ש

דרך הפשרות כשיטה בפסיקת ההלכה היתה אופיינית לר"י קארו, ועל כן ר' שלמה לוריא הסתייג מדרך פסיקתו. ר"י קארו התחשב הרבה במנהג ונמנע מלצאת בגלוי נגד מנהגים שהתפשטו, ובזכות זה הוא התקבל ונפוץ בקרב קהילות ישראל ברחבי העולם. והנה מהרי"ץ בעת שהתעורר למאבק אמר דברים ברורים, שיש לשמור הלכות, מנהגים ונוסחאות עתיקים של יהודי תימן, שבעיקרם הם אליבא דרמב"ם, ולחזור ממנהגים, הלכות ונוסחאות, שכבר חדרו ליהודי תימן בהשפעת השו"ע. בכל זאת מהרי"ץ לא כתב, כרמ"א, הגהות על השו"ע, בכל הקשור במנהגי תימן, הוא גם לא דחה את השו"ע ולא כיוון את העדה ואת חכמיה ללמוד רק בהרמב"ם ולפסוק רק על פיו. הוא גם לא עקר את כל הנוסחאות, המנהגים וההלכות שכבר חדרו למורשת תימן בהשפעת השו"ע והמקובלים. אלא פעמים הוא יוצא בהתלהבות, או בתקיפות, להחזיר עטרה ליושנה או להגן על מורשת תימן; ופעמים שהוא מתעלם, ולפעמים קולט בעליל דברים שאינם לפי מורשת תימן.

33 ש

ההסבר לגישתו זו של מהרי"ץ, הנחשב כמי שבלם את השפעת השו"ע, נעוץ בייחודיות מנהיגותו ובנסיבות ההיסטוריות שבימיו. באותם מקרים שבהם יהדות תימן כבר קלטה עד מהרי"ץ, ובכללם מהרי"ץ וסבו ורבים

גדולים, מנהגים חדשים ונוסחאות חדשות שהיו נפוצים מאוד בכל קהילות ישראל, נמנע מהרי"ץ מלעוקרם, ויש שאפילו אימצם. **שכן, לדעתו לא נכון ולא מעשי לנהוג בדרך של 'שכירת כלים' ולהחזיר את הגלגל אחורנית, מיידית ובכל התחומים, אלא יש לפעול בהדרגה מן הקל אל הכבד, בדברים המוסכמים, ובדברים שטרם התפשטו לגמרי.**

שם (34)

לפי זה נבין את שיטת מהרי"ץ, שרבים נבוכו בה. פעמים רבות נמצא בדבריו את אדיקותו למורשת תימן הקדומה, שבמרכזה עומדת משנת הרמב"ם, ומאידך גיסא הרבה פסקים ומנהגים מהשו"ע פזורים בחיבוריו, ובפסקיו הוא נעזר בשו"ע ופוסק ממנו ומנושאי כליו, ולא תמיד מתוך בדיקה אם אותו פסק תואם את שיטת רמב"ם. יש מקרים שבהם נראה בעליל שמהרי"ץ חזר בו ושב למנהג המקורי, לעומת זאת בדברים רבים אין חזרה, ויש יסוד להניח שכן נהג הוא ונהגו בבית-הכנסת שלו, על פי השו"ע, האחרונים והמקובלים, אף כי אותם דברים אינם תואמים את מנהגם המקורי של יהודי תימן.

אין זה סביר לומר שמהרי"ץ ראה בר"י קארו כמרא דאתרא של יהדות תימן בתקופתו ומשום כך הוא קלט הרבה מהלכות השו"ע, וכל אשר עשה הוא רק בשימור מנהגים מקוריים ששרדו עד זמנו. שאם תאמר כן, לא יהיה מובן על מה הוא יצא להיאבק ובמה הוא שונה מרבו וחברו הר"ד משרקי, שרצה במפורש לפסוק רק מן השו"ע ובד בבד היה נאמן למנהגים מקוריים קדומים ששרדו בתימן ושאינם לפי השו"ע. זאת ועוד, אם תאמר כן, כיצד נסביר את וידויו ב'אגדתא דפסחא', שבו הוא הורה לעקור מנהגים ונוסחאות על-פי השו"ע שכבר נהגו בהם הוא וחבריו ורבים מחכמי תימן, רק משום שאלו לא תאמו את מנהגם המקורי של יהודי תימן, בדורות הראשונים שקדמו לו ולסבו. הרי על דברים כמו אלה התריסו כנגדו הר"ד משרקי ובנו ר' יחיא, חסידי השו"ע: ימה לנו ולדורות הראשונים'.

לכן הדברים ברורים, שמהרי"ץ, לפחות מבחינה עקרונית, היה נאמן למנהגים המקוריים של יהודי תימן וגם לעובדה שהרמב"ם היה ונשאר מרא דאתרא של יהדות תימן. אלא שיש להבחין בין עמדתו העקרונית של מהרי"ץ ובין שיטתו המעשית.

כאמור, עמדתו העקרונית היתה לטובת המנהגים המקוריים של יהודי תימן, הנוסחאות הקדומות, ושיטת ההלכה על-פי רמב"ם, שהוא המרא דאתרא בתימן. ועל כך יעידו המקורות הרבים שבהם מהרי"ץ הצהיר על הצורך בשימור מורשת אבות ובנאמנות להרמב"ם כמרא דאתרא. אך שיטתו המעשית היתה בדרך של מתינות ופשרה. כל זאת כדי שהמאבק למען מורשתה הרוחנית הייחודית של יהדות תימן יהיה לא בדרך של מלחמה ומחלוקת אלא בשכנוע ועד כמה שאפשר מתוך הסכמה. לכן לפי גישתו זו, מהרי"ץ לא ניסה לעקור מנהגים חדשים שכבר התפשטו והשתרשו, וכן מנהגים חדשים שהדרישה להם היתה גבוהה בשל משקלם הקבלי. מנהגים כאלה הוא הניחם - או אימצם (ה' אלוקים אמת, ובריך שמייה), ואילו מנהגים חדשים מקרוב באו, שטרם התפשטו לגמרי, הוא נאבק לעוקרם והנהיג את המנהג המקורי (מנהגי ליל הסדר, תספורת בימי העומר ועוד).

מהרי"ץ נקט דרך זו משום שרק כך הוא היה יכול להציל את מה שניתן להציל. כפי שגם ר"י קארו לא השריד בפסקיו את שיטתם המקורית של יהודי ספרד, אלא כלל בפסקיו ממנהגי יהדות אשכנז, אשר כנראה כבר חדרו לקהילות ספרד. כי מנהגיגם כמו ר"י קארו ומהרי"ץ יודעים מראש שאין הם הולכים להציע משנה אחידה בהגיונה, שיטתית ועקבית, אלא לפי מה שנראה בעיניהם ראשה כרובה, או רובה ככולה, של שיטה. ותו לא מידי. לכן שיטה זו של מהרי"ץ, כמו כל שיטת פשרה שיש בה 'אמת ושלום', השלום מושג בה על חשבון משהו מן האמת.

אלא בעוד שבדיני ממונות יפה כוחה של הפשרה, כי בעלי הדין מוותרים מרצון, וזכותם לוותר, על זכות מזכויותיהם למען השלום - הרי בדינים שאינם דיני ממונות, אין דעת כל חכמי ההלכה נוחה משיטה של פשרה. כבר ציינו שמרש"ל לא הסכים לשיטת הפשרה של ר"י קארו בפסיקת ההלכה, וגם מהריב"ל לא הסכים לשיטה שהיא כעין פשרה בין ריבוי דעות הפוסקים, על-ידי הסכמה לפסוק כפוסק אחד שהוא כמרא דאתרא בין לקולא ובין לחומרא, גם כשיש דעות חולקות על דעתו בדיני איסור והיתר של תורה. זאת משום שכאשר יש מחלוקת בין פוסקים יש למעשה ספק בהלכה, והכלל הוא ספיקא דאורייתא לחומרא. אם כן אי

אפשר על בסיס של הסכמה, שחכם מסויים יהא מרא דאתרא, לפסוק כמותו בין להחמיר ובין להקל, שהרי בכך יקלו בספיקא דאורייתא באיסור והיתר.

אך המציאות מלמדת שדווקא שיטות של מפשרים ומתפשרים הן שניצחו ושלטו בכיפה, כי הן היו מעשיות, ואילו שיטות של בעלי העקרונות נדחו, אף כי היו אולי צודקות יותר אך לא היו מעשיות.

דוגמה לכך: ר' שלום שכנא, רבו של רמ"א (ר' משה איסרליש, גדול פוסקי אשכנז במאה ה-16) התנגד לחבר ספר פסקים והתנגד לשיטת מרא דאתרא. ואילו שיטת תלמידו, רמ"א, היתה שונה, בשל נסיבות היסטוריות. הוא חיבר ספר פסקים כדי להציל את מורשתה הרוחנית של יהדות אשכנז, בזכות ספר הפסקים שחיבר, ובו גישתו היתה מעשית והתחשבה במנהג ולא תמיד התחשבה בפסיקה העניינית שהיתה קרובה לאמת, ניצחה שיטת רמ"א והפכה את מחברה מרא דאתרא של האשכנזים. לעומת זאת שיטת הפסיקה של מהרש"ל, חברו של רמ"א, שהיתה עניינית וקרובה יותר לאמת, נכשלה.

כך גם משנתו של מהרי"ץ. היא התקבלה בזכות מתינותו ופשרנותו, שהובילה אותו לנקוט גישה מעשית יותר מאשר עקרונית. ובדרך כלל, הגישה המעשית היא זו שנעשית השיטה ההלכתית. אולם כאמור

משנה כזו אשר לא תמיד היא שיטתית ועקבית יש בה לפעמים סתירות פנימיות. הנה לדוגמה מהרי"ץ במנהגי ליל הסדר החזיר עטרה ליושנה, לברך על נטילת ידיים שעל הכרפס, כהרמב"ם, בניגוד למה שכבר נהגו כשו"ע, שאין לברך על טיבולו במשקה. לעומת זאת מהרי"ץ לא עקר מנהג שכבר השתרש מאוד בתימן, שהוא מנוגד לרמב"ם ואפילו לשו"ע, לברך על הנטילה שאחרי הנטילה, ברכה שלדעת הרמב"ם היא ברכה לבטלה וכרוכה באיסור תורה. כך יוצא שהנהגה בליל הסדר על-פי מהרי"ץ, נוטל ידיו על הכרפס הטובל במשקה ומברך על נטילת ידיים אחרי הנטילה. ר"י קארו כאילו יתייצב מולו ויוכיחנו על שהוא מברך ברכה לבטלה על טיבולו במשקה, והרמב"ם יתייצב מולו ויוכיחנו על שהוא מברך לבטלה, משום שהוא מברך לאחר מעשה ברכה שהוא חייב בה לפני המעשה. דוגמה כזו וכיוצא בה נותנות טעם לפגם.

בכל זאת יש עיתים שגדול כוחו של המנהיג הרוחני המפשר בפסיקת ההלכה והמנהג, בכך שהוא מביא את השלום למחנה ומקרב את צאן מרעיתו לאמת, והוא מטביע את חותמו לדורות. כזה היה מהרי"ץ - גדול מנהיגיה הרוחניים של יהדות תימן במאה ה-18, שהביא את השלום ליהדות זו וקירבה למורשתה הרוחנית המקורית והטביע את חותמו עליה עד עצם היום הזה.

A Closing Thought

(35) הרב יוסף בן יצחק סמברי – דברי יוסף (עמ' 318)

והרב מוהר"י קארו הנז' נפטר בשנת בשנת חמשת אלפים ושל"ה, והיה לו מגיד מדבר עמו, והבטיחו שידרוש בגן עדן שבעת ימים. וסימן מסר לו... והימים אשר יראה גודל מעשיו לכל נשמות הצדיקים אשר בג"ע יהיו ק"פ יום. והבטיחו כי הרמב"ם והר"י בעלי הטורים ז"ל שמחו עליו שירד לסוף דעתם, ואמרו לו כי הרמב"ם והרמב"ן ורבינו יעקב בעל הטורים יוצאים לקראתו עם ג' כתות של מלאכי השרת. זכאה חולקיה תנצב"ה.